

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.9

Віталіна КУРИЛЯК

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

Досліджено проблеми окреслення підходів до визначення образу і місії України у новому світовому економічному порядку, що формується. Методологічною підставою є віднесення України до локальних цивілізацій відтіненого характеру, яка тривалий час існувала в рамках інших цивілізацій і, незважаючи на це, зберегла свою національну ідентичність. Показано, що в українському менталітеті домінує індивідуалізм, який притаманний тільки для західної цивілізації на відміну від євразійців, конфуціанців і мусульман, які відносяться до колективістських культур. Логічна конструкція пропозицій полягає у необхідності формування в Україні такого ділового клімату, який забезпечить прискорення інтеграційних процесів у євроатлантичному напрямку, і наздоганяючої стратегії з урахуванням досягнень різних цивілізацій.

Ключові слова: геополітичний центр, інтеграція, українська модернізація, цивілізація.

JEL: F 02, F 15

Постановка проблеми. “Декларація тисячоліття” ООН започаткувала пошук шляхів і управлінських моделей спрямування цивілізаційних і міжкультурних процесів на вирішення новітніх глобальних викликів. Зокрема, як альтернатива накопиченню капіталу в якості кінцевої мети будь-якої економічної діяльності визначається загальне благо людей. Формується нова етика в економіці, яка нівелює суперечності домінуючої до останнього часу ідеології споживацтва, характерні для капіталізму, вільного ринку і глобалізації неоліберального типу. З огляду на це для України як молододі держави стає актуальним вироблення національного механізму активізації участі у світоцивілізаційних процесах та формуванні нового світового економічного порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У XX і першому десятилітті XXI століття зросла увага представників економічної науки до проблем використання цивілізаційних і міжкультурних факторів для цілей успішного ведення бізнесу, розвитку національних економік та формування нового світового ландшафту здійснення фінансових і торговельних відносин. Суттєві доробки мають праці і лауреатів Нобелівської премії з економіки Дж. Акерлофа, І. Ауманна, А. Бергманна, В. Вікрі, О. Вільямсона, П. Кругмана, Д. Мірлліс, Е. Остром, А. Сена, М. Спенса, Дж. Стігліца, Т. Шеллінга. Широке визнання отримали праці західних економістів В. Д. Гудикунста, Дж. Д. Деніелса, Ф. Котлера, М. Портера, М. Лі, Х. Радеба, Д. А. Рікса, Ф. Р. Рута, Ф. Тромпенаарс, Г. Хофстеде С. Шролл-Махл та інших.

© Віталіна Куриляк, 2014.

Разом з тим, в останні роки започатковано і виконано низку оригінальних досліджень українськими науковцями, в яких на фундаментальній основі вирішуються проблеми цивілізаційного і культурного напрямків в аспектах економічного розвитку. Це роботи В. С. Будкіна, І. В. Бураковського, Д. Г. Лук'яненка, Т. В. Орехової, Ю. В. Павленка, Є. Г. Панченка, Ю. М. Пахомова, А. М. Поручника, Є. В. Савельєва, В. В. Сіденка, А. С. Філіпенка, В. І. Чужикова, О. І. Шниркова. Проте у наявних публікаціях недостатньо уваги приділяється вирішенню проблем, пов'язаних із широким включенням України у багатопланові процеси формування нового світового економічного порядку.

Постановка мети і завдань. Зважаючи на актуальність та ступінь наукової розробки проблеми, у статті поставлена мета щодо окреслення підходів до визначення образу і місії України у новому світовому економічному порядку, що формується.

Виклад основного матеріалу.

1. Україна і відтінені цивілізації. Досліджуючи місце України в системі формування нового світового економічного порядку, доцільно виокремити публікації, які висвітлюють розвиток локальних цивілізацій, які прийнято називати "відтіненними". Йдеться про такі народи, що довгий час існували в рамках певних культур і, незважаючи на це, зберегли свою національну ідентичність і свою специфіку як *homo economicus*. Вони по-своєму сприймають, оцінюють і приймають рішення у сфері економіки, маючи відповідні реакції у господарській діяльності.

До відтінених культур певною мірою можна віднести українську. З цих позицій заслуговує на повернення до наукового обігу публікація відомого французького політика, редактора впливового часопису "La Partie" та близького приятеля Наполеона III. Він подав у 1869 році петицію до французького сенату, що згодом була опублікована під назвою "15-ти мільйонний європейський народ, забутий в історії". Його тодішні оцінки зберігають дотепер свою актуальність: "У Європі існує нарід, забутий істориками, – народ Русинів (*la peopple Ruthene*), 12,5 мільйонів якого перебувають під російським царем і 2,5 – під Австро-Угорською монархією. Нарід цей такий же численний, як нарід Еспанії, втричі більший за чехів і рівний за кількістю всім підданам корони св. Стефана. Цей нарід існує, має свою історію, відмінну від історії Польщі і ще більше відмінну від історії Московщини. Він має свої традиції, свою мову, окрему від московської й польської, має виразну індивідуальність, за яку бореться. Історія не повинна забути, що до Петра I той народ, який ми нині називаємо рутенами, звався руським або русинами, і його земля звалася Руссю і Рутенією, а той народ, який ми нині зevamo руським, звався москвичами, а їх землі – Московією. В кінці минулого століття всі ми у Франції і Європі добре вміли відрізнати Русь від Московії" [1].

В останні два десятиліття сформовано образ України як самостійної держави і відкинуто помилкове твердження, яке формувалося у російському науковому і політичному середовищі про єдину ідентичність російського й українського етносів. Оцінки української революції, отримані останнім часом, дають підстави зробити такий висновок: "Україна додала Європі сміливості, створила умови не для конфронтації з Москвою, а для виступу у ролі сильного рівноправного партнера. Мало? *Pro domo sua*: отримавши на цій фазі революції перемогу, українці багато зробили і для Польщі. У момент кризи з'ясувалося, яку важливу позицію займає Варшава в контексті європейської дипломатії на Сході. Втім, якщо згадати про помаранчеву революцію, так відбувається вдруге" [2]. Одночасно в останніх публікаціях аналізується взаємозв'язок політики РФ відносно України в аспектах світового порядку. Так, міністр

іноземних справ і віце-канцлер ФРН у 1998–2005 роках Йошка Фішер у своїй статті “Український промах Європи” в газеті “Project Syndicate” розвиває розуміння того, що політика Росії має за мету “перегляд стратегічного порядку в Європі, який встановився після закінчення холодної війни” [3].

2. *Цивілізаційні розколи в Україні.* Публікація в журналі “La Partie” була останньою серйозною постановкою проблеми включення до системи міжнародних відносин великого народу, який нині нараховує 46 млн. тільки в межах самостійної держави. До останнього часу Україна нерідко ідентифікується як певна частина Росії, що досить вдало використовується останньою у веденні інформаційної війни. Проте з отриманням реальної самостійності у 1991 році Україні належить ще багато зробити для повернення своєї історичної пам’яті. Не виключено навіть висунення на розгляд світової громадськості обговорення проблеми державної назви, аналогічної тій, що загострила відносини між Грецією і Македонією. Йдеться про повернення у певному варіанті самоназви “Русь” для використання в якості назви держави. Адже національна пам’ять українців зберігає назву “Русь” як свою. Навіть великі українські міста дають назви “Руська” своїм центральним вулицям.

Символічно, що всі вибори в Україні з 2004 по 2010 роки, як видно з електоральної карти, розділяють країну на дві частини: західну і східну. У першій виборці віддають перевагу партіям європейської орієнтації, у другій – проросійської орієнтації. Цей розподіл проходить по кордону Речі Посполитої у XVII столітті. Остання не була кращим державним утворенням для етнічних українців, але являла собою порівняно з російською іншу цивілізацію. Можна відмітити також наявність різниці у підприємницькому менталітеті представників західної і центральної частин України порівняно з громадянами Сходу і Півдня.

За оцінками політологів, електоральний розподіл України свідчить про певний конфлікт цивілізацій у рамках однієї країни і одного народу – західної і євразійської. У зв’язку з цим прогнозуються щонайменше чотири сценарії розвитку: євразійська цивілізація підкорює західну; західна цивілізація підкорює євразійську; зберігається ситуація рівноваги; кожна з конфліктуючих цивілізацій створює свою окрему державу [4].

3. *Розвиток української економіки як складової західної цивілізації.* Незважаючи на ймовірність різних варіантів економіко-цивілізаційного розвитку, Україна як європейська держава і у майбутньому буде розвиватись на основі західних цінностей. Перш за все, це відбуватиметься завдяки тому, що у країні переважають базові риси західного менталітету. В українському менталітеті домінує індивідуалізм, що притаманний тільки для західної цивілізації на відміну від євразійців, конфуціанців і мусульман, які відносяться до колективістських культур. Індивідуалістський характер західної цивілізації припускає як найвищу цінність індивідуальні інтереси і є основою зведення прав людини до рівня міждержавних відносин. У своїй фундаментальній праці “Психологія і культура” Д. Мацумото так характеризує індивідуалістичні культури: “Індивідуалістичні культури заохочують розвиток автономних, унікальних і незалежних індивідів. У таких культурах потреби, бажання, прагнення і цілі окремої людини можуть превалювати над груповими або колективними цілями. Колективістські ж культури, навпаки, штовхають людей на те, щоб жертвувати особистими цілями заради загального блага” [5].

Якості індивідуалізму в українському бізнесі набувають подальших позитивних рис, особливо в аспектах посилення орієнтації на особистість. Тим самим відбувається

процес зближення з американським і південно-європейським способом організації. Хоча одночасно, як зазначає Г. Л. Чайка, "часто українські організації, звертаючись до найкращих зразків світового досвіду та намагаючись їх перейняти, не завжди чітко усвідомлюють, наскільки запозичені методи співзвучні особливостям українського менталітету. Через це далеко не завжди запозичений досвід в Україні дає позитивні результати" [6]. Це свідчить про необхідність розробки таких методів менеджменту, які дають можливість якомога ліпше трансформувати кращий зарубіжний досвід в українське ділове середовище з урахуванням національних особливостей. Подальшого розвитку мають набути форми економічної свободи, орієнтовані на сприяння повному використанню особистісних якостей працюючих.

Українська ділова культура наближена до американської та північноєвропейської і в багатьох інших напрямках. Більшість українців відзначається готовністю до зміни і поліпшення навколишнього середовища; їм притаманний високий рівень реалістичності у своїх планах; вони відзначаються працьовитістю у досягненні цілей; українці відповідальні у виконанні взятих зобов'язань і укладених договорів. Отже, Україна як самостійна країна має всі підстави і можливості для створення такого ділового середовища, яке забезпечить прискорення інтеграційних процесів у євроатлантичному напрямку.

При формуванні нового світового порядку для України є важливим отримання умов, за яких кожна з цивілізацій матиме можливість вільного розвитку і вибору шляхів інтеграції у світовий цивілізаційний, включно з економічним, простір. Для цього важливим є прийняття умов, за яких при непорушності політичних кордонів буде забезпечено зрушення економічних кордонів. Особливо це стосується аспектів вільного руху робочої сили.

Місце України в системі світового економічного порядку буде визначатися прийняттям її до тих демократичних союзів, що формуються головними акторами міжнародних економічних відносин. Певний поступ для суттєвого укріплення геополітичного, геостратегічного положення за роки незалежності вже зроблені. Можна назвати вступ до СОТ у 2008 році, скасування США поправки Джексона–Веніка (2005 р.), отримання Україною статусу країни з ринковою економікою (Європейський Союз у 2005 р., США у 2006 р.).

Геоекономічна стратегія України повинна послідовно будуватися і реалізовуватися з урахуванням "status quo", що склався у так званому "світовому селі". Йдеться про нерівність можливостей впливу на вирішення глобальних проблем, нерівномірність економічного розвитку окремих країн і регіонів світу. Як зазначає С. Сіденко, "світовому співтовариству ще належить вирішувати важливіше завдання створення ефективної системи глобального управління, яка б враховувала міжнародні і національні інтереси, інтереси бідних і багатих країн, сприяла розвитку людського потенціалу, подоланню існуючого нині величезного розриву у соціально-економічному розвитку країн і регіонів світу, що таїть загрозу для усього світу" [7, с. 106].

Зрозуміло, що Україні належить об'єктивно, без упереджень, без надання необґрунтованих пріоритетів тим чи іншим регіональним і клановим інтересам визначити власну культурно-цивілізаційну базу наздоганяючої стратегії. При цьому не можна виключити того, що не завжди норми, які розділяє більшість, мають увійти до цієї бази. Після цього треба знайти консенсус у питаннях прийняття її за основу інтеграційних процесів країни в європейському і світовому просторі. Нарешті, на заключному етапі належить провести нелегку роботу з вибору досягнень інших

цивілізацій і їх включення до національної геополітичної та геоекономічної стратегії розвитку. Варто процитувати як цілком позитивний висновок професора Ю. Павленка, що “за інших рівних умов там, де суспільство і держава, між якими існує консенсус, забезпечують синтез власних неформальних і формальних інституцій з інституційними, переважно західного походження, інноваціями, досягається успіх. Навпаки, у разі, коли консенсус між суспільством і державою відсутній і влада (ширше – пануюче співтовариство) механічно, часто брутально і насильницьки, впроваджує зміни, намагаючись силою втиснути наявні інституції, що склалися історично, у прокрустове ложе обраних схем, перетворення приречені на провал” [8, с. 54].

Справедливо стверджує А. С. Філіпенко, що “наріжним каменем внутрішньої і зовнішньої політики стають фундаментальні цінності Західної цивілізації: свобода, демократія, повага прав людини і громадянина, ринковий економічний устрій, громадянське суспільство” [9, с. 452]. Економічне і юридичне забезпечення цих цінностей відкриває для України “вікно” в Європу в сенсі широкої і ефективної для нації світової та європейської інтеграції. У практичному аспекті нині перед Україною постають складні завдання. Системно вони визначені метою входження до десятки країн з найпотужнішою економікою світу, що пройшло через певні урядові документи.

4. Шляхи входження до кола розвинутих країн. Досягнення мети входження до десятки найбільш розвинутих країн світу відбувається в умовах жорсткої міждержавної конкуренції. Нині на політичній карті є багато країн з амбіційними планами. Одна з них – сусідка України Туреччина, яка протягом останніх років має суттєві досягнення. Зокрема, вона стала членом групи країн “Великої двадцятки”, набула значного впливу в регіонах Близького та Середнього Сходу, Центральної Азії, Південного Кавказу та Північної Африки, здійснила реструктуризацію оборонно-промислового комплексу, прискорено розвиває напрямки, пов’язані з космосом, супутниковими, ракетними та інформаційними системами. Варто також зазначити, що Туреччина нарощує конкурентний тиск на Україну в аспектах побудови енергетичних коридорів між Близьким Сходом і Європою. До досягнень, що засвідчують результативність поступу Туреччини, варто віднести збільшення ВВП протягом 2002–2008 рр. у чотири рази, сімнадцяте місце в світі і четверте в Європі за розмірами національної економіки.

Посилання на Туреччину в постановці проблеми входження до “клубу” найпотужніших економік світу не є винятковим випадком. Друга половина ХХ століття має велике різноманіття так званих економічних див. Це не тільки стосується переможених у Другій світовій війні країн – Німеччини і Японії. Це нові індустріальні країни, перш за все, чотири країни Південно-Східної Азії (Гонконг, Сінгапур, Тайвань, Південна Корея) та три країни Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Мексика). Їхні результати намагається повторити велика кількість держав всіх континентів – Китай, Індія, Росія, Малайзія, Індонезія, Філіппіни, Туніс та інші. У зв’язку з цим варто говорити не про Богом дану можливість одній країні (у даному випадку – Україні) створити виключно особисте економічне диво, а про винаходження свого “маршруту” поступового підйому і підкорення економічних вершин.

Світовий досвід свідчить, що для входження до “клубу” найпотужніших економік воістину шляхи непередбачувані. Державний і міжнародний менеджмент успішних країн по-різному вирішував цю проблему. Для Західної Німеччини і Японії після Другої світової війни важливим фактором відродження була різноманітна допомога і підтримка США, які, зі свого боку, переслідували інтерес щодо недопущення поширення

соціалізму на євразійському континенті. Сприятливе відношення у геополітичному сенсі з боку великих держав відзначалося й відносно Південної Кореї і Тайваню. Тільки під час фінансової кризи 1998 р. Південна Корея отримала позики в сумі приблизно 70 млрд. дол. Інвестиційні надходження в економіку Тайваню з боку США у 1950–1990 рр. склали понад 24 млрд. дол.

Вивчаючи тенденції, що визначили успіхи нових індустріальних країн, треба акцентувати увагу на внутрішніх чинниках, які державному менеджменту вдалося створити або/і використати. Ось деякі з них: політична стабільність; лояльність до розвинутих капіталістичних країн; політика економії валютних коштів стимулюванням національного виробництва імпортозамінної продукції; масштабні преференції ТНК; направлення величезних капіталовкладень у фізичний і людський капітал; вміле поєднання ринкового механізму та державного регулювання економіки; соціально справедливі методи розподілу, що забезпечили подолання нерівності в доходах.

Отже, визначаючи місце України у новому світовому економічному порядку, необхідно виходити з того, що ця мета потребує врахування внутрішніх і зовнішніх чинників. У внутрішній політиці завдання можна сформулювати як таке, що потребує ретельного вивчення світового досвіду не заради сліпого його повторення, а задля знаходження системи конкурентних переваг країни, що дають змогу внести у світовий розвиток новітній, неповторний внесок [10, с. 348]. Ось як ставив аналогічну проблему прем'єр-міністр Туреччини Р. Ердоган: "Для подальшого стабільного економічного розвитку ми зараз, навіть в більшій мірі ніж раніше, потребуємо результатів науково-дослідної діяльності. Для досягнення нашої мети щодо входження в десятку країн з найпотужнішою економікою в світі, науково-дослідна та інноваційна діяльність має життєво важливе значення. З вірою в це, так само, як і в минулі роки, ми продовжимо збільшувати державну підтримку національному сектору досліджень і розвитку" [11].

Україна з огляду на столітні традиції, особливо ті, що мали місце у XX столітті, має цілком реальні шанси успішно конкурувати на світовому ринку науково-технічної продукції та послуг. В умовах викликів традиційним науковим державам-лідерам, варто виробити на урядовому рівні стратегію освітньої і науково-технічної конкуренції. Якою вона має бути, можна значною мірою прогнозувати на основі інформації, що стосується новачків серед наукових лідерів.

Зазначимо, що найвищі темпи з точки зору кількості наукових робіт, що публікуються у рецензованих журналах, має Іран, показник таких публікацій вчених якого з 736 у 1996 р. сягнув 13238 у 2008 р. Країна має "Всеосяжний план з науки", згідно з яким до 2030 р. передбачається довести зростання витрат на НДДКР до 4% ВВП при показникові 2006 р. 0,59%. Для порівняння: Європейський Союз нині інвестує у R&D 1,8% ВВП. При цьому Іран попри напруженість у питаннях ядерних досліджень на міжнародному рівні не є країною-ізоєм. Лише в рамках співробітництва зі США кількість науково-дослідних робіт зросла з близько 300 до 1600 за останні 12 років. До того ж Іран та Ізраїль відіграють провідну роль у створенні джерела синхротронного випромінювання, який буде використовуватися дослідниками всього Близького Сходу [12].

5. Реалізація переваг України як геополітичного центру. З огляду на зовнішні чинники, що впливають на місце України у новому світовому економічному порядку, треба акцентувати увагу на відношенні до геостратегічних діючих осіб і геополітичних центрів. До перших, за визначенням З. Бжезинського, належать країни, "які володіють здатністю і національною волею здійснювати владу чи впливати за межами власних

кордонів, аби змінити – до ступеня, коли це не в інтересах Америки, – існуюче геополітичне положення” [13]. З. Бжезинський обґрунтовано вважає, що на євразійському просторі діючими особами є Франція, Німеччина, Росія, Китай та Індія. Оцінюючи місце Великої Британії, Японії та Індонезії, він визнає їхню важливість, проте не відносить до геостратегічних діючих осіб через те, що вони ухиляються від безпосередньої участі у політичних і економічних конфліктах.

Як впливає з визначення З. Бжезинського, Україна не входить до групи країн, які відносяться до геостратегічних діючих осіб. Проте вона є країною-геополітичним центром. До них відносяться, за визначенням З. Бжезинського, “держави, чиє значення впливає з їхньої сили та мотивації, а швидше з важливості їхнього місця розташування та наслідків їх потенційної уразливості для дій з боку геостратегічних діючих осіб. Найчастіше геополітичні центри є такими завдяки своєму географічному положенню, яке в ряді випадків надає їм особливу роль у плані або контролю доступу до важливих районів, або можливості відмови важливим геополітичним діючим особам в отриманні ресурсів. В інших випадках геополітичний центр може діяти як щит для держави чи навіть регіону, має життєво важливе значення на геополітичній арені. Іноді саме існування геополітичного центру, можна сказати, має дуже серйозні політичні і культурні наслідки для більш активних сусідніх геостратегічних дійових осіб” [13].

Щонайменше, відносно України, не може викликати заперечень твердження З. Бжезинського, що “Україна, Азербайджан, Південна Корея, Туреччина та Іран, є певною мірою, – у межах своїх більш лімітованих можливостей – також геостратегічними активними країнами” [13]. Проте історично Україна розвивалася як північна окраїна середземноморської цивілізації. Першими формами державності, що виникли на її території, були міста-поліси з аграрним виробництвом навколо них (переважно зерновим) і експортом товарів на територію перенаселеної Греції. Пізніше суттєвий вплив на розвиток цивілізаційних основ населення території нинішньої України справило існування шляху з варягів у греки (VIII – XIII століття н. е.), що зв’язав руські землі з Візантійською імперією. Саме завдяки цій північно-південній (меридіанній, старогрецькій) вісі, Русь стала першим в Європі місцем апробації державно-політичної культури Древньої Греції. Ця вісь принесла в Україну основи духовності і віри, прийняття християнства, поширення писемності.

Іншою лінією цивілізаційного розвитку України з V століття до н. е. була східна піввісь, яку правомірно називати скіфською або східною. Вона стала основою великої східно-західної євразійської вісі і несли ідеї та реалії східних деспотій, відрізаючи староукраїнське землеробське населення від джерел культури Середземномор’я до III ст. до н. е. Виникнення на півдні Європи Римської імперії у I ст. н. е. не мало суттєвого впливу на політичні і культурні процеси в Україні.

Відродження східної піввісі, особливо походи Чингізхана і Тамерлана, зруйнували меридіанну геополітичну вісь. Цивілізаційний розвиток відбувається по лінії “литовсько-української” вісі, коли майже вся Україна у XIV ст. увійшла до складу Великого Князівства Литовського, а з другої половини XVI (1569 р.) – “польсько-української”, тобто вже західної піввісі.

Останні століття характерні багаторазовими змінами геополітичних центрів. Зазначимо геополітичні трикутники зі сторонами Польша – Московська держава – Україна, Московська держава (з XVIII ст. – імперія) – Османська імперія – Україна, Османська імперія – Польша (з 1569 р. – Річ Посполита) – Україна та інші. У самій Україні до другої половини XVIII століття геополітичними центрами були Запорізька Січ

і Гетьманщина, а у XIX–XX століттях – Галичина, в якій були деякі риси парламентаризму і федералізму [14].

Геостратегічним центром євразійського континенту Україна стала з набуттям незалежності у 1991 р. Це визначається насамперед географічно завдяки розташуванню країни на великій широтній євразійській геополітичній вісі з полюсами Західна Європа – Росія. Набуває стратегічного значення меридіанна південно-північна вісь, особливо традиційна Балтійсько-Чорноморська (Балтійсько-Понтійська). Бжезинський так визначає місце України як геостратегічного центру: “Україна, новий і важливий простір на євразійській шахівниці, є геополітичним центром, тому що саме її існування, як незалежної держави, допомагає трансформувати Росію. Без України Росія перестане бути євразійською імперією. Без України Росія все ще може боротися за імперський статус, але тоді вона стала б в основному азійською імперською державою і, швидше за все, була б втягнута у виснажливі конфлікти із Середньою Азією, яка піднімає голову і яка, якби таке сталося, була би ображена у зв’язку з втратою недавньої незалежності і отримала б підтримку з боку дружніх їй ісламських держав Півдня. Китай, схоже, також заперечив би реставрації російського домінування будь-якого роду над Середньою Азією, враховуючи зростаючий інтерес до держав цього регіону, що нещодавно здобули незалежність. Однак, якщо Москва поверне собі контроль над Україною з її 52-мільйонним населенням і великими ресурсами, а також виходом до Чорного моря, то Росія автоматично знову отримає засоби перетворитися на потужну імперську державу, що розкинулася в Європі і в Азії. Втрата Україною незалежності мала б негайні наслідки для Центральної Європи, трансформувавши Польщу в геополітичний центр на східних рубежах об’єднаної Європи” [13].

Зрозуміло, що місце України в системі нового світового порядку як геополітичного центру на євразійському континенті обумовлює необхідність враховувати глобальні інтереси геостратегічних діючих осіб. Йдеться насамперед про США як гегемона нового типу, Європейський Союз і Російську Федерацію. Проте їхні інтереси не повинні обслуговуватися толстовським методом непротиплення злу насильством. Не можна погодитися з Т. Гослінгом, який вважає, що Київ повинен ублажати Брюссель, використовуючи гучні фрази “демократія” і “енергетична безпека”, намагаючись одночасно вмовити Євросоюз допомогти в оновленні газотранспортної системи в рамках тристороннього партнерства (Україна, ЄС, Росія). Між іншим, укладати з Росією угоди, які не збігаються з інтересами ЄС. Мається на увазі, що занадто значна орієнтованість на Схід призводитиме до того, що тон задаватиме Москва; і зворотна дія можлива за умови більшої прихильності до ЄС [15].

Використання переваг України як геополітичного центру може бути повною мірою реалізовано за умови виробітку власної стратегічної концепції розвитку і побудови всієї системи зовнішніх зв’язків з огляду на корінні національні інтереси. Насамперед перед Українською державою стоїть завдання подолання кризи, з якої вона не може вийти вже упродовж двадцяти років. При цьому треба виходити з вичерпаності пострадянських ресурсів у технологічно-виробничій і соціальній сферах. Останні функціонують з великими потугами та за умови застосування діючих і відпрацьованих нових форм використання бюджетних коштів. На порядок денний виходить пошук системи і методів перерозподілу ресурсів з направленням їх у галузі з високою доданою вартістю і рівнем заробітної плати.

Зрештою, нова концепція розвитку має підпорядковуватися інтересам забезпечення

високого життєвого рівня народу відповідно до європейських стандартів, для чого потрібно орієнтувати розвиток на стійке економічне зростання та високий рівень якості життя. До корінних національних інтересів повинні бути віднесені також забезпечення загальнонаціонального єднання навколо досягнення мети економічного піднесення, добробуту і державності, забезпечення соціальної справедливості, адже саме завдяки цьому в минулому слабо- і середньорозвинуті країни впевнено увійшли до групи країн з високим рівнем доходів і споживання.

6. *До проблеми подолання кризи самоідентифікації.* Україна як один із геополітичних центрів на євразійському просторі повинна пов'язувати вибір шляхів свого розвитку з цивілізаційними досягненнями і особливостями, що сформувалися на континенті [16, с. 475-476]. Вибір майбутнього шляху в системі формування нового світового економічного порядку для України пов'язаний безпосередньо з подоланням кризи самоідентичності. Цей напрям фактично визначає сприйняття і прийняття України як держави у світі. Нині в ідентифікації України ще не вдалося уникнути уявлення про неї як частину Росії. Так, у схемі досить авторитетних установ університету Каліфорнії та Лондонського Legatum-Інституту новий світовий порядок складають 19 груп країн, у тому числі виділяється Російська імперія, до якої включені Вірменія, Білорусь, Молдова, Росія та Україна [17]. При цьому враховується певне домінування неоколоніального типу з боку Росії в економічній, політичній, військово-промисловій, церковній та мовно-культурній сферах.

Зазначені тенденції знаходять виявлення у певному розколі в середині українського суспільства, наявність якого висвітлювалася вище. Носіями цього розколу за дослідженнями професора кафедри політології Університету Південного Іллінойсу С. Шульмана, який спеціалізується на проблемах національної ідентичності, є представники так званих "української етнічної ідентичності" і "східнослов'янської ідентичності". Такий розподіл цивілізаційного характеру позначається на формуванні різного відношення до ринкових реформ і підтримці останніх. Соціологічні опитування, проведені С. Шульманом в Україні, показали переваги проринкової орієнтації у представників української етнічної ідентичності й антиринкової – у східнослов'янської ідентичності [17].

Можна вважати таким, що не викликає дискусій, питання про наявність усередині України певних відцентрових тенденцій, яких не позбавлений і Захід. Проте вони не можуть применшувати ролі України як геополітичного центру. Більше того, події і тенденції, що відбуваються на пострадянському просторі, свідчать про особливе місце України в євразійському просторі. Це робить її нині країною, "яка залишається відмінною від своїх північно-східних сусідів. Подібна українська специфіка також має великі наслідки для європейської політики та євразійської безпеки" [18].

Геополітичні особливості України й інтереси геостратегічних діючих осіб створюють можливості, роблять доцільним і значною мірою вирішальним фактором побудови нової Європи. Як зазначає К. Грищенко, "Україна – це зростаюча, стабільна, економічно перспективна частина Європи, яка долає період політичного розбрату і входить у новий відрізок європейської історії як геополітично ключова ланка, що об'єднує Схід та Захід континенту. Таке внутрішнє становлення та міжнародне позиціонування України є метою та амбіцією " нової влади " у державі. А також першою причиною того, чому Україна важлива не лише на національному та регіональному, а й на загально-європейському рівні" [19]. Така постановка питання є зрозумілою і на Заході. Як зазначає німецький експерт, экс-керівник Фонду імені Фрідріха Еберта В. Шнайдер-

Детерс, “цю ідею про “Україну як загальноєвропейський чинник” можна було б одночасно сприймати як “національну ідею”, що її Україна шукає з моменту досягнення державної незалежності, і як її “європейську функцію”. Проте, виконати свою “європейську функцію” Україна зможе тільки тоді, коли стане членом Європейського Союзу і європейські цінності глибоко вкоріняться в її ґрунті” [20].

Роль України у побудові об’єднаної Європи буде визначатися насамперед у транзиті європейських цінностей із Заходу на Схід. На її теренах є достатньо умов для побудови нової діючої моделі міжнародних відносин, що стане реальним прикладом східним країнам, особливо на пострадянському просторі. Цілком справедливо відзначає К. Грищенко, що “Україна, яка втілює в собі східний і західний імпульси європейської цивілізації, може стати таким прикладом. Не виключав би навіть, що таким є одне з її історичних призначень – стати діючим прообразом тієї майбутньої, справді великої і справді єдиної Європи, де Захід і Схід почувалися б із високим рівнем комфорту, як дві частини одного цілого. Користуючись термінологією сьогоdnішнього дня, успішна європейська інтеграція та європеїзація України при дотриманні максимально партнерських, дружніх відносин з Росією – це політичний тест-драйв нових відносин Схід – Захід у Європі” [19].

7. Європейські цінності в орієнтації українських реформ. З огляду на місію України у побудові об’єднаної Європи повинні розглядатися завдання модернізації або реформування її соціально-економічної системи. У більшості економістів і політиків щодо загального напрямку реформ принципових розходжень немає. Йдеться про внутрішні перетворення і зовнішнє позиціонування на основі західних цінностей.

Орієнтація українських реформ на європейські цінності передбачає визначення форм інтеграції країни в систему євразійських міжнародних відносин. Нині обговорюються різні шляхи вирішення цієї проблеми як для України, так і для інших країн.

Зміст процесу реформування значною мірою залежить від позиції і активності ЄС. Йдеться, у першу чергу, про визначеність у перспективах членства в Європейському Союзі, яка відповідатиме ролі України як ключової ланки в об’єднанні Сходу і Заходу. Україна зможе ефективно реалізувати цю геополітичну функцію лише за умови, що вона не є *terra nullius* (нічийною землею), а є визнаною європейською країною, членом Європейського Союзу. Достатньо точно ця вимога сформульована А. Умляндом: “Російські питання не повинні відтепер поглинати більшу частину уваги західних гравців, які займаються східноєвропейськими справами. Замість цього ЄС і держави-члени союзу повинні у своїй майбутній східноєвропейській політиці концентруватися на тій країні, яка теж важлива в географічному плані, як і раніше відкрита до західних порад, і є явно і відкрито проєвропейською – на Україні” [20].

Визначення перспектив членства України в ЄС має вирішувати щонайменше три завдання. По-перше, створити інституціональну підтримку для українського уряду у прийнятті рішень з орієнтацією на європейські стандарти і політико-культурні концепції. По-друге, об’єднати зусилля України та ЄС задля здійснення спрямованих на підвищення рівня життя населення внутрішніх структурних реформ з орієнтацією на поглиблення європейської інтеграції в українському напрямку. По-третє, вирішити проблему бізнесу олігархів у напрямку включення його у систему суспільного розподілу для досягнення європейських стандартів якості життя населення та формування сучасної структури економіки.

Висновки. Отже, ХХІ століття – це епоха формування нового світового порядку. Україна, місце якої загально визнане в якості геополітичного центру, має в основу свого

розвитку закласти новітні досягнення світової цивілізації. При цьому треба чітко усвідомлювати, що вона століттями розвивалася в рамках західної цивілізації. Тому модернізація країни повинна здійснюватися при найтіснішій співпраці з Європейським Союзом.

Література

1. Січинський С. В. Чужинці про Україну [Електронний ресурс] / С. В. Січинський. – Авсбург, 1946. – Режим доступу : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wWEuz5n-rKoJ:spas.net.ua/files/foreigners%2520about%2520Ukraine.doc+%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D0%B2. +%D1%87%D1%83%D0%B6%D0%B8%D0%BD%D1%86%D1%96+%D0%B F%D1%80%D0%BE+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>.
2. Szlajfer H., Wschodni przeBom / Henryk Szlajfer, Kazimierz Wyycicki // Rzeczpospolita. – 2014. – 26.02.
3. Украинский промах Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://inosmi.ru/world/20140101/216198578.html>.
4. Нічога М. Зіткнення цивілізацій посеред України [Електронний ресурс] / Михайло Нічога // Українська правда. – 2010. – 11 черв. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/11/5126765>.
5. Мацумото Д. Психология и культура [Электронный ресурс] / Д. Мацумото. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Mats/17.php.
6. Чайка Г. Л. Культура ділового спілкування менеджера [Електронний ресурс] / Г. Л. Чайка. – К. : Знання, 2005. – 442 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.com.ua/15410104/menedzhment/zalezhnist_dilovoyi_kulturi_vid_mentalitetu_narodu.
7. Сиденко С. Проблемы развития глобальных институтов: глобальное управление / С. Сиденко // Інституційне облаштування глобальної економіки: цивілізаційний вимір : матеріали міжвід. наук.-теорет. конф. / відп. ред. О. О. Шморгун. – К. : Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, 2007.
8. Павленко Ю. Глобализация и цивилизационно-страновые институциональные противоречия / Ю. Павленко // Інституційне облаштування глобальної економіки: цивілізаційний вимір : матеріали міжвід. наук.-теорет. конф. / відп. ред. О. О. Шморгун. – К. : Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, 2007.
9. Филипенко А. С. Экономическая глобализация: истоки и результаты / А. С. Филипенко. – М. : Экономика, 2010.
10. Чернега О. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: цивілізаційні виміри та особливості управління в умовах глобалізації : моногр. / О. Б. Чернега, Ю. Г. Бочарова. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – 348 с.
11. Хрупа В. Амбіційна мета Туреччини / Валерій Хрупа // День. – 2010. – 10 лют. – № 22.
12. Cookson C. Emerging world on science fast-track / Clive Cookson // Financial Times. – 2011. – 28 March.
13. Brzezinski Z. The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives / Zbigniew Brzezinski. – 1999.

14. Социально-экономическая география Украины [Электронный ресурс] / под ред. О. Шабля. – Львов : Свифт, 1998. – 640 с. – Режим доступа: <http://bookucheba.com/page/geographiya/ist/ist-9—idz-ax246—nf-10.html>].
15. Gosling T. Ukraine's two-faced president / T. Gosling // *Business New Europe*. – 2011. – 9 February.
16. Трансформація процесу транснаціоналізації в умовах зростання невизначеності глобального економічного середовища : моногр. / [Ю. В. Макогон та ін.] ; під ред. Т. В. Орехової. – Донецьк : Норд Прес, 2011. – 652 с.
17. Kotkin J. The New World Order / Joel Kotkin // *Newsweek*. – 2010. – 26 September.
18. Грищенко К. Україна як загальноєвропейський чинник / Костянтин Грищенко // *Дзеркало тижня*. – 2011. – № 1. – 14 січ.
19. Шнайдер-Детерс В. Європейська функція України, або як Україна може стати "загальноєвропейським чинником" / Вінфрід Шнайдер-Детерс // *Дзеркало тижня*. – 2011. – № 11. – 28 квіт.
20. Umland A. Europe's path to Moscow leads through Kiev / Andreas Umland // *EUobserver*. – 2011. – 24 April.

References

1. Sichynskyi S. V. Foreigners about Ukraine [WWW resource] / S. V. Sichynskyi. – Ausburg, 1946. – Available at : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:wWEuz5n-rKoJ:spas.net.ua/files/foreigners%2520about%2520Ukraine.doc+%D1%81%D1%96%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D0%B2.+%D1%87%D1%83%D0%B6%D0%B8%D0%BD%D1%86%D1%96+%D0BF%D1%80%D0%BE+%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%83&cd=3&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>.
2. Szlajfer H., *Wschodni przeBom* / Henryk Szlajfer, Kazimierz Wyycicki // *Rzeczpospolita*. – 2014. – 26.02.
3. Ukrainian slip of Europe [WWW resource]. – Available at : <http://inosmi.ru/world/20140101/216198578.html>.
4. Nichoha M. Civilization clash amidst Ukraine [WWW resource] / Mykhailo Nichoha // *Ukrainska pravda*. – 2010. – 11 cherv. – Available at : <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/06/11/5126765>.
5. Matsumoto D. Psychology and culture [WWW resource] / D. Matsumoto. – Available at : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Mats/17.php.
6. Chaika H. L. Manager's culture of business communication [WWW resource] / H. L. Chaika. – K. : Znannia, 2005. – 442 p. – Available at : http://pidruchniki.com.ua/15410104/menedzhment/zalezhnist_dilovoyi_kulturi_vid_mentalitetu_narodu.
7. Sydenko S. Problems of development of global institutions: global management / S. Sydenko // *Instytutsiine oblashtuvannia hlobalnoi ekonomiky: tsyvilizatsiyni vymir : materialy mizhvid. nauk.-teoret. konf.* / ed. O. O. Shmorhun. – K. : In-t svit. ekonomiky i mizhnar. vidnosyn NAN Ukrainy, 2007.
8. Pavlenko Yu. Globalization and civilization/countries contradictions / Yu. Pavlenko // *Instytutsiine oblashtuvannia hlobalnoi ekonomiky: tsyvilizatsiyni vymir : materialy mizhvid. nauk.-teoret. konf. / vidp. red. O. O. Shmorhun*. – K. : In-t svit. ekonomiky i mizhnar. vidnosyn NAN Ukrainy, 2007.

9. Fylypenko A. S. *Economical globalization : sources and results* / A. S. Fylypenko. – М. : Ekonomyka, 2010.
10. Cherneha O. B. *Competitiveness of national economy: civilizational dimensions and peculiarities of management in globalization conditions : monohraph* / O. B. Cherneha, Yu. H. Bocharova. – Donetsk : DonNUET, 2011. – 348 p.
11. Khrupa V. *Turkey's ambitious aim* / Valerii Khrupa // Den. – 2010. – 10 liut. – # 22.
12. Cookson C. *Emerging world on science fast-track* / Clive Cookson // *Financial Times*. – 2011. – 28 March.
13. Brzezinski Z. *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives* / Zbigniew Brzezinski. – 1999.
14. *Social-economic geography of Ukraine [WWW resource]* / pod red. O. Shablyia. – Lvov : Svyft, 1998. – 640 p. – Available at: <http://bookucheba.com/page/geographiya/ist/ist-9—idz-ax246—nf-10.html>].
15. Gosling T. *Ukraine's two-faced president* / T. Gosling // *Business New Europe*. – 2011. – 9 February.
16. *Transformation of the process of transnationalization in conditions of increasement of global economic milieu indefiniteness : monograph* / [Yu. V. Makohon et al.] ; ed. T. V. Oriekhovoi. – Donetsk : Nord Press, 2011. – 652 p.
17. Kotkin J. *The New World Order* / Joel Kotkin // *Newsweek*. – 2010. – 26 September.
18. Hryshchenko K. *Ukraine as all-European factor* / Kostiantyn Hryshchenko // *Dzerkalo tyzhnia*. – 2011. – # 1. – 14 sich.
19. Shnaider-Deters V. *European function of Ukraine, or the way Ukraine can become "all-European factor"* / Vinfrid Shnaider-Deters // *Dzerkalo tyzhnia*. – 2011. – # 11. – 28 kvit.
20. Umland A. *Europes path to Moscow leads through Kiev* / Andreas Umland // *EUobserver*. – 2011. – 24 April.

Редакція отримала матеріал 27 березня 2014 р.